

son keresztül Csokonaiig, Vörösmartyig s még azon túl is, Petőfi, Arany, Ady, a Hét, a Nyugat, egyértelmű az európai asszimilációval.

Komlós Aladár rámutat arra, hogy minden szözszerinti — s így parlagian értelmezett — népiessége irodalmunknak, kifejezetten ellenforradalmi jelenség volt, s minden esetben szoros párhuzamot tartott a politikai konzervatívizmussal (Gvadányi, Dugonics, Kisfaludy Sándor, stb.), amíg a nyugati eredmények fölszívása taszított mindenkor egyet fejlődésében megakadt nyelvi-vünkön és irodalmunkon. Ez a fajta irodalomtörténeti látásmód a nemzetek irodalmának dialektikus kölcsönhatásából, az egyetlen valóságnak megfelelő nézőpontból indul ki s így konkluziói is megvesztegethetetlenül igazak. A végkövetkeztetést mégis az olvasónak, illetve — mivel olvasói írók — az írónak kell levonni. Ugyanis azt, hogy amit Komlós Aladár kitűnő könyvében végig következetesen nyugatnak nevez, de elvitathatatlanul (és velünk együtt) „szellemi Európát“ gondol alatta, ma földrajzilag áttolódott Keletre. A történelmi materializmus, mely biztoskezü Vergiliuszként kalauzoija végig e kitűnő mű szerzőjét irodalmunkon a Halotti beszédől József Attiláig s még tovább, mindenkor a történelmi fejlődéssel lépést tartó társadalmakban találja meg a virágzó és teljesértékű irodalmat és irodalmi életet, amelyben népiség és műveltség magatartása harmonikus és elválaszthatatlan egységben bontakozik ki. Nem kétséges, hogy ma már társadalom és irodalom teljességre törekvésének ilyen előrehaladott eredményeiért a Szovjetunió és a keleteurópai demokráciák felé kell fordulnunk. S hogy ezt Komlós Aladár fogalmazza meg ilyen: ilyen nyíltan, annak az a nyilvánvaló magyarázata, hogy ez a mű elolvasása s az elmúlt három esztendő tapasztalatai után annyira magától értetődő, hogy kimondása szinte már közhelyként hat.

REMÉNYI BÉLA.

FORRADALOM ELŐTT. (Budapesti tollrajzok és életképek Petőfi köréből. Szerkesztette Waldapfel József. — Franklin.)

Budapest régen — vonzó „vezérszó“ ez az első világháború óta anthologia-szerkesztőink számára. S most, a felszabadulás után, a város szörnyű

pusztulását követő újjáépítés idején már nemcsak a hajdani Pest-Buda, hanem a harmincas és negyvenes évek Budapestje is egy régi világot jelent számunkra; elmúlt világba kalauzol minket Szerb Antal „Budapesti kalauz“-a, Devecseri Gábor „Budapest tündérváros“-a, vagy Tóth Eszter „A szeretett város“ c. verssorozata. Hangulatképek ezek, — utcákról és házakról, hidakról és sokpadú kertekről, — mindarról, ami miénk volt s ami magunk voltunk egy kicsit: regényes vagy hétköznapi emlékek fűztek hozzájuk, gyerekkorunk vagy fiatalságunk éveiből, egyes hónapjaiból és napjairól, — s ami független volt a „politikus“ világtól, a 44-es özszeomlást érlelő, barátságosra kendőzött arcú évtizedek éveitől, hónapjaitól, napjaitól. A „mi Budapestünk“ olyan természetesen a miénk volt, hogy erőszakkal kellett ráébreszteni minket, nehogy elfelejtsük: ráébredtünk a város pusztulásakor, büntudattal és nosztalgiával: talán nem szerettük eléggé, — s nem elég „romantikusan“ szeretni: magunknak kell újjáépítenünk. Ugy, hogy ne ébresszenek rá értékére borzalmas meglepetések soha többé.

A régi Pest-Budára vonatkozó ismereteink anyagát írott és képes dokumentumok nyújtják. Ezt az anyagot az anthologia-szerkesztők különféle szempontok szerint használták fel. Rexa-Dezső Pest-budai képeskönyvetskéje egy 1837 és 1847 közt megjelent műlap színes képeit kíséri szöveggel: hogyan mulat a pesti polgár az év tizenkét hónapjában, Trencsényi Waldapfel Imre két anthológiát állított össze: „A régi Pest-Buda“ c. gyűjteménye Budapest fejlődését pillanatképekben mutatja be külföldiek leírásaiból: Bertrandon de la Broquiere lovag 1433-as beszámolója kezdi a kötetet, az utolsó szemelvényben pedig Andersen, a dán. meseíró szemléli Pest Budát Gül Baba sírjának bástyájáról. A „Pest-budai Múza“ viszont 150 év költészetében tükrözi szeretett városunkat. A külföldi utazó friss érdeklődéssel, éles szemmel nézi a fővárost, de megfigyelései nem hatottak annak fejlődésére, a lakosok nem szerettek rólu tudomást, — a költők pedig, szubjektivitásuk folytán, inkább kifejezik a budapestieknek a városhoz fűződő érzelmeit, mintsem nevelnék őket. Waldapfel József centennáris anthológiája a városábrázolás leghitelesebb módját választja. A forradalom előtti Buda—Pestet teljes hossz- és keresztmetszeiben

mutatja be, egykorú írásokkal: hírlapi tárcák, újságok fővárosi rovatai szólnak meg a harmincas évekből, majd a divatlapok népszerűsödése által meghonosodott új műfaj képviselői: az életképek. Ezek nem csupán a vidéki olvasók tájékoztatására és szórakoztatására szolgáltak, hanem finom íróniajakkal, humoros hang mögé rejtett szigorú bírálatukkal hatással voltak a főváros népére is, polgáira és nemeseire, hatottak a közvéleményre s bizonyos mértékig irányították azt, — tehát közvetve az eseményeket is. A cenzúra nem igen figyelt rájuk. Ezekből az írásos „metszetekből” ismerhetjük meg leginkább fővárosunk arcát, fejlődésének forróját elött. A szövegeket Waldapfel József egykorú rajzolt metszetekkel és fényképekkel illusztrálja.

Waldapfel József „Ötven év Buda és Pest irodalmi életéből” c. munkájában bemutatja az irodalom fejlődését az egyetem Budára költözésétől a Magyar Tudós Társulat megalakulásáig. Itt figyelhetjük meg az időskori irodalmi almanachok születését, s találkoztunk a későbbi tárcák és életképek egyes íróival is. A „Forradalom előtt” c. anthologia darabjai stílus- és műfajtörténeti szempontból is érdekesek. A tárcáíró néhol az érdeklődés kezdetleges eszközeit igyekszik tökéletesíteni s nevelő szándékát általuk — érvényesíteni, — így pl. Nagy Ignác, vagy Frankenburg; mások tökéletes stílusparódiákkal lepnek meg minket; legjelesebb ezek közt Gaal József. Reális szemléletével kitűnik Lakner Sándor, meleg emberi hangjával Garay. De sajnos, e könyv ismertetése során nem térhetünk ki mindenik fővárosi rovatvezető és életképirő jellemzésére; reméljük azonban, hogy indítást ad Waldapfel gyűjteménye fiatal irodalomtörténészeinknek a magyar életképek és a magyar tárcá életrajzának megírására.

A szerkesztő szemelvényeit tárgyi szempont szerint válogatta össze: célja volt minél teljesebb képet adni a város és lakóinak életéről. Először a városban, majd külvárosaikban járunk körül, figyeljük az utcát és a járókelők arcát: a pesti élet eleven forgatagában megismerjük a németbeszédű polgárt, a nagyhangú nembest és a párisi elegánciájú arszlánokat, a finom kisasszonyokat és lökdösődő kofákat Aztán külön bepillantunk az egyes embertípusok, foglalkozási ágak képviselőinek életébe: ilyen a háziúr és a szobaúr, a szobalány,

az invalidus, a városi hajdú, — a kávéházak látogatása során diákokba ütközünk s alkalmunk van magatartásuk megfigyelésére, — de nem kerüli ki figyelmünket a pincérek kiváltságos osztálya sem. A gyárak népe még nem alkot számottevő réteget a város lakói közt: az ipari fejlődés a manufaktúra átmeneti állomásán keresztül tart a nagykapitalista gyáripár felé, s a most fellendülő ipari élet, a kezdődő kapitalizmus korlátlan lehetőségeivel szemmel láthatólag urrá lesz a céhrendszer fölött, melynek fejlődését gátló visszásságait helyesen látja és méltán ostorozza Nagy Ignác.

— Az utca életének jellegzetes figurái sajnos még napjainkban is ugyanazok, akik száz évvel ezelőtt voltak, — de a múlt század első évtizedeiben a pesti polgár nyilván szükséges rossznak tartja eme elhanyagolt egzisztenciák létezését: ilyen a tejártszó és az újsághordó, az inasgyerkőc és az utcaseprő fiú. A kávéházakban forrongó ifjúság azonban jól látja és ismeri városát: tudja, hogy fejlődése a feudális rend keretein belül nem vehet helyes irányt, hogy csak radikális reformok tehetik Buda-Pestet osztrák gyarmatvárossá az ország igazi fővárosává, a német polgárok otthonát igazi magyar várossá. Ezt a radikális forradalmi szemléletet tükrözik a tárcák és életképek, s ez a szemlélet a máig is negyvennyolc-casnak mondott világnézet alapja.

Waldapfel József utószavából megtudjuk, hogy ennek az anthológiának 1943 karácsonyán kellett volna megjelennie, nagyobb méretekből, „Amikor Petőfi járt itt” címen. Kévette volna ezt a kötetet a mostani centenáris évre a forradalom és szabadságharc-korabeli főváros bemutatása. Ez a kötet kévsé bár, mégis a legjobbkor jelent meg: ma is a fiatalság kezében van a város jövője épügy, mint az országé. Sokra tanít minket ez az érdekesítő olvasmány, — s várjuk az egykor tervehvett második kötetet: a méltó folytatást.

KERÉNYI GRÁCIA

B. FARRINGTON: A GÖRÖG TUDOMÁNY TÖRTÉNETE. („Neues Österreich” kiadása, Wien, 1948.)

Az angol Benjamin Farrington marxista klasszikus-filológus és jelenleg a swanseaiegyetem tanára. Nevét a filológia délafrikai bennszülöttek régi irodalmának összegyűjtéséről, Vesalius és Boerhave kiadásáról, valamint ókori